

УДК 336.6

Погрішук Г.Б.*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри «Фінанси і кредит»**Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету***Мацедонська Н.В.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Фінанси і кредит»**Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету*

ОЗДОРОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

REHABILITATION NATIONAL ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено розгляду проблеми фінансової кризи на вітчизняних підприємствах. Охарактеризовано етапи активного розвитку фінансової кризи на підприємстві. Зазначено види антикризових стратегій щодо запобігання дестабілізуючим факторам та недопущення банкрутства підприємства. Систематизовано заходи оздоровлення вітчизняних підприємств.

Ключові слова: антикризове управління підприємством, фінансова криза на підприємстві, санація, банкрутство, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена рассмотрению проблемы финансового кризиса на отечественных предприятиях. Охарактеризованы этапы активного развития финансового кризиса на предприятии. Указаны виды антикризисных стратегий по предотвращению дестабилизирующих факторов и недопущению банкротства предприятия. Систематизированы меры по оздоровлению отечественных предприятий.

Ключевые слова: антикризисное управление предприятием, финансовый кризис на предприятии, санация, банкротство, стратегия.

ANNOTATION

Article deals with the problems of the financial crisis on domestic enterprises. The stages of active development of the financial crisis at the company. These types of anti-crisis strategies to prevent destabilizing factors and prevent bankruptcy. Systematized rehabilitation measures of domestic enterprises.

Keywords: crisis management, the financial crisis at the company, reorganization, bankruptcy, strategy.

Постановка проблеми. Аналізуючи істотні ринкові зрушення в українській економіці, можна дійти висновку, що темп подальшого розвитку національної економіки є недостатнім. Науково-технічний та виробничий потенціал в Україні ще не реалізовано повною мірою. Сучасний стан багатьох підприємств та низки галузей фахівці продовжують визначати як кризовий, оскільки ідентифікуються інформативні критерії: спад виробництва, зниження продуктивності праці, цінові та структурні диспропорції, випуск неконкурентоспроможної продукції, масова збитковість та низька рентабельність, дефіцит обігових коштів, неплатоспроможність.

Причинами кризового стану підприємств практично всіх галузей та секторів економіки України є не тільки вплив зовнішніх факторів (зниження платоспроможного попиту, втрата налагоджених господарських зв'язків, ринків

закупівлі та збуту, суттєве збільшення цін на енергоносії, недосконале правове поле господарювання тощо), а й не адекватний ринковим вимогам стан управління господарсько-фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання.

Забезпечення реалізації визначеного курсу на стійке економічне зростання України робить надзвичайно актуальними питання організації протидії кризовим явищам та відродження нормального перебігу господарювання суб'єктів підприємницької діяльності, потребує термінового вдосконалення практики антикризового управління підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, в яких досліджуються проблеми антикризового управління в цілому й окремі його інструменти та аспекти, необхідно виділити дослідження таких зарубіжних учених, як: Е. Альтман, І. Ансофф, К. Беерман, У. Бівер, Т. Петерс, Т. Таффлер та ін., а також таких науковців Росії та інших країн СНД, як: В. Арнольд, І. Бланк, С. Беляєв, С. Бір, А. Богданов, Л. Бляхман, Г. Іванов, Т. Клебанов, В. Кошкін, В. Крижанівський, Б. Кузін, Є. Мінаєв, В. Пономаренко, Е. Уткін та ін. Питання антикризового управління підприємствами, банкрутства, санації і фінансової реструктуризації та їх впливу на сучасний розвиток підприємств були й є предметом наукових досліджень багатьох українських учених, зокрема: І. Булеєва, В. Геєця, Н. Брюховецької, А. Гальчинського, Л. Лігоненко, А. Чернявського, О. Терещенко. Проте існуючі теоретичні розробки та підходи щодо вирішення цієї проблеми охоплюють лише окремі аспекти антикризового управління підприємствами, тому існує потреба в її комплексному вивченні та дослідженні.

Мета статті полягає у дослідженні комплексу процедур подолання фінансової кризи з метою формування адекватної антикризової програми щодо запобігання дестабілізуючим факторам та недопущення банкрутства підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовим моментом антикризового управління є саме попередження кризових ситуацій. Для

підприємств, які за результатами діагностики віднесені до групи з нормальним фінансовим станом, доцільно створити систему антикризового управління, що орієнтована на раннє попередження та реагування щодо фінансової кризи. На практиці реалізацію антикризового управління необхідно проводити у три етапи:

1) організація постійного моніторингу за внутрішнім та зовнішнім середовищем, виявлення можливих причин та факторів, що здатні спричинити кризу на підприємстві;

2) прогнозування виникнення та розвитку кризи на основі моніторингових даних;

3) розробка превентивних заходів зі зниження вірогідності розвитку кризових явищ на підприємстві. При цьому основними напрямками останніх є управління активами, капіталом, грошовими потоками, інвестиціями, маркетинговою діяльністю, податковими платежами та фінансовими ризиками.

Розглянемо етапи активного розвитку фінансової кризи на підприємстві.

Перший етап охоплює передкризовий фінансовий стан підприємства. Саме тут відбувається зародження початкової стадії фінансової кризи, якій притаманна криза ліквідності та перші прояви неплатоспроможності. Із переходом на другий етап накопичуються ранні ознаки фінансової кризи: ліквідності – на стадії розгортання, платоспроможності – на стадії наростання, прибутковості – на стадії зародження.

Третій етап характеризується поглибленням стану фінансової кризи та зародженням банкрутства. Взаємозв'язок між настанням кризи ліквідності, розгортанням кризи платоспроможності, наростанням кризи прибутковості та зародженням загрози втрати фінансової стійкості виявляється у низькому рівні мобільності активів, за якого, по-перше, не забезпечується покриття поточних зобов'язань, чим обумовлюється їх зростання в цілому і суми простроченої заборгованості; по-друге, відбувається зниження ефективності використання оборотних коштів, що впливає на уповільнення росту прибутку та появу збитків, які стають основою зменшення вартості власного капіталу через скорочення суми нерозподіленого прибутку [1].

Стрімкий розвиток фінансової кризи проходить на четвертому етапі, на якому за участю фактору вертикального спаду відбувається настання неплатоспроможності, що провокує розгортання кризи прибутковості та наростання загрози втрати фінансової стійкості. Саме це призводить до виникнення боргових зобов'язань перед кредиторами. Отже, правомірно можна стверджувати, що на даному етапі інститут банкрутства як юридичний механізм має підстави для взяття під контроль подальше функціонування підприємства-боржника. Пік розвитку фінансової кризи – це стадія настання банкрутства, якій відповідає повна втрата фінансової стійкості, яка характеризується відсутністю на підприємстві чистих активів. Це означає, що в

розпорядженні боржника знаходиться майно в обсязі, недостатньому для задоволення всіх вимог кредиторів.

Від глибини та швидкості розвитку кризових процесів залежить підбір відповідного інструментарію антикризового управління. Реалізація адекватних заходів на початкових стадіях кризового розвитку дасть змогу зберегти внутрішній потенціал підприємства, мобілізація якого за допомогою санаційних інструментів створить основу для недопущення стадії настання банкрутства.

Низка вітчизняних та зарубіжних авторів виділяють два основних види антикризових стратегій [2, с. 516; 3, с. 316; 4, с. 155–158]:

– захисну (вона базується на проведенні ресурсозберігаючих заходів, основою яких є скорочення всіх витрат, у тому числі і на персонал, виявлення внутрішніх резервів, відмова від освоєння нових ринків, зміцнення дисципліни, узгодження справ із кредиторами);

– наступальну (має реформаторський характер, направлений на диверсифікацію операційної та інвестиційної діяльності підприємства для забезпечення притоку грошових коштів ззовні та за рахунок зростання ефективності господарської діяльності).

Захисна стратегія орієнтована на пом'якшення часового обмеження антикризового процесу та отримання додаткового часу для проведення більш дієвих заходів та нормалізації становища, тому її розробка буде доцільною на початкових стадіях життєвого циклу підприємства: виникнення та становлення.

Вибір наступальної стратегії буде раціональним у разі наявності часу для здійснення активних антикризових заходів на основі накопичених внутрішніх ресурсів. При цьому використання зовнішньої фінансової допомоги спрямовується на розширення виробничого, маркетингового, інвестиційного потенціалу, зміцнення фінансового та кадрового потенціалу. Особливість наступальної стратегії виявляється в тому, що вона забезпечує досягнення стійкого ефекту фінансового оздоровлення шляхом реалізації мети прориву.

Українські підприємства доцільно оздоровлювати антикризовими заходами в рамках наступальної стратегії.

І. Фінансові заходи:

– фінансування активів за рахунок зобов'язань, що мають адекватні строки платежу;

– уникнення значних боргових зобов'язань;

– відмова від збиткових підрозділів чи об'єднання;

– управління активами з досягненням максимального прибутку за мінімального ризику;

– факторинг;

– розподіл у часі та продовження строків погашення боргових зобов'язань;

– забезпечення буфера безпеки між фактичним станом грошових коштів та його відповідністю вимогам у зв'язку з договорами про надання комерційного кредиту;

- мінімізація негативного впливу інфляції та спаду на діяльність компанії;
- отримання нових позик, кредитів або гарантій на умовах довгострокового використання;
- проведення прискореної амортизації за окремими об'єктами активної частини основних фондів із метою забезпечення новітнього рівня виробничо-технічної бази;
- здійснення ефективної емісійної політики за рахунок додаткової емісії акцій (або залучення додаткового (пайового) капіталу);
- зниження дивідендних виплат;
- здійснення інвестицій із метою модернізації виробництва;
- інвестування переважно у багатоцільові, а не спеціалізовані активи, оскільки з ними пов'язано менше ризику;
- наявність різних варіантів проектів, які суттєво впливають на діяльність підприємства;
- уникнення переходу від трудомісткого до капіталомісткого бізнесу, оскільки останній має великий операційний ризик;
- інвестиції: залучення коштів інвесторів на умовах дольової участі у статутному капіталі для модернізації виробничої техніко-технологічної бази.

II. Нефінансові заходи:

- постійний моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища;
- забезпечення гнучкості структури управління;
- створення нових організаційних форм (стратегічних альянсів, корпорацій, дочірніх підприємств);
- просторова диференціація (розвиток нових внутрішніх і зовнішніх ринків);
- продуктова диференціація (розвиток нових продуктів, модифікація старих продуктів);
- упровадження виробничого обладнання, яке мінімально піддається впливу циклічності бізнесу і випускає продукцію, що має стабільний попит;
- удосконалення аналізу фінансово-господарської діяльності;
- зменшення частки довгострокових із фіксованими платежами контрактів із покупця-ми та замість цього включення в контракти статей, що регулюють проблеми інфляції, умов розрахунку, зміни вартості енерговитрат чи інших ресурсів;
- розробка та впровадження системи маркетингового планування;
- пошук нових ринків і нових партнерів;
- розширення асортименту та підвищення якості продукції;
- удосконалення системи оплати праці з метою підвищення мотивації робітників;
- гнучка реакція на зміни техніки та технології.

У сучасному економічному світі ефективним інструментом у рамках захисної стратегії на стадії спаду активності діяльності підприєм-

ства є корпоративна реструктуризація. Злиття підприємств передбачає об'єднання підприємства-боржника з іншим фінансово стійким підприємством, здійснене в рамках антимонопольного законодавства. У такий спосіб досягається ефект «синергізму», який полягає у тому, що зростає сукупна ринкова вартість активів новоствореного суб'єкта господарювання за рахунок появи можливості більш ефективного використання об'єданого фінансового потенціалу, взаємодоповнення технологій та номенклатури випуску продукції, можливості зниження рівня операційних витрат, економії на вирішенні проблеми освоєння нових ринків збуту. Внаслідок злиття зберігаються робочі місця та виробнича направленість підприємства-боржника, але він утрачає статус юридичної особи.

Поглинання як реструктуризаційна форма санації здійснюється шляхом придбання підприємства-боржника підприємством-санатором. Підприємство-санатор може придбати цілісний майновий комплекс. Підприємство, що санується, під час поглинання зазвичай утрачає свій самостійний статус, хоча як юридична особа може зберегтися у вигляді дочірнього підприємства.

Висновки. Таким чином, кожне оздоровлення підприємства є унікальним. Подолання фінансової кризи передбачає цільовий вибір найбільш ефективних стратегій, необхідних для кожного конкретного підприємства. Формування оздоровчих процедур розпочинається із визначення виду санаційної стратегії залежно від етапу життєвого циклу підприємства: захисної, наступальної або часткового їх поєднання. Мета санації формулюється відповідно до глибини розвитку фінансової кризи. Шляхами досягнення визначеної мети антикризової політики обирається комплекс реструктуризаційних заходів відповідно до антикризової стратегії та стадії життєвого циклу підприємства.

Практична реалізація системи має універсальний характер і разом із тим є досить гнучкою. Це дає змогу адаптувати її в умовах конкретного підприємства з метою піднесення системи управління на якісно новий рівень, що забезпечуватиме передбачуваний розвиток діяльності і запобігатиме внутрішнім деструктивним процесам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Погрішук Г.Б. Ідентифікація фінансової кризи на підприємстві / Г.Б. Погрішук, С.В. Присяжнюк // Економіка та суспільство. – 2016. – Вип. 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economyandsociety.in.ua>.
2. Бланк І.А. Финансовый менеджмент : [учебный курс] / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2000. – 528 с.
3. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 580 с.
4. Родионова Н.В. Антикризисный менеджмент : [учеб. пособ.] / Н.В. Родионова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 223 с.